

- Выготский, Л.С. (1999). *Мышление и речь*. – Изд. 5-е, испр. – М.: Лабиринт, 352с.
- Дьюи, Дж. (2000). *Демократия и образование: пер. с англ. / Дж. Дьюи*. – М.: Педагогика-Пресс, 384 с.
- Коменский, Я. А. (1982). *Великая дидактика*. – М.: Педагогика, Т. 1. – С. 242–476.
- Mayer R. E. (2009). *Multimedia Learning*. – Cambridge: Cambridge University Press, – 314p.
- Манкеева Ж.А. (2008). *Қазақ тіліндегі этномәдени атаулардың танымдық негіздері*. – Алматы: Ғылым, 356 б.
- Оразбаева Ф.Ш. (2000). *Тілдік қатынас: теориясы мен әдістемесі*. – Алматы: РБК
- Полат Е.С. (2010). *Новые педагогические и информационные технологии в системе образования*. – Москва: Академия, 272 с.
- Словарь иностранных слов. 15-е изд., испр. М.: Рус. яз., 1988. 608с
- Сыздық Р. (2005). *Сөз құдіреті*. – Алматы: Санат, 272 б.б.
- Хакен Г. (1985). *Синергетика: иерархия неустойчивостей в самоорганизующихся системах*. – Москва: Мир, 419 с.

References:

- Balaqayev, M., Zhanpeisov, E., Tomanov, M., Manasbayev, B. (1974). *Stylistics of the Kazakh Language*. – Almaty: Gylym, 240 p.
- Berman, N.D. (2017). *On the Issue of Digital Literacy // Modern Studies of Social Problems*. Vol. 8. – No. 6-2. – pp. 35–38.
- Bespalko, V.P. (1989). *Components of Pedagogical Technology*. – Moscow: Pedagogy, 1989. – 192 p.
- Budanov, V.I. (2008). *Methodology of Synergetics in Post-Nonclassical Science and Education*. – Moscow: LKI, 240 p.
- Buzaubakova, K.D., Amirova, A.S., Makovetskaya, A.A. (2022). *Digital Pedagogy [Electronic resource]: Textbook*. – Taraz, 314 p.
- Bloom, B.S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals*. – New York: Longmans, 207 p.
- Kairat, B. *Artificial Intelligence Leads to Loneliness? [Electronic resource]*. – Available at: <https://aikyn.kz/262782/zhasandy-intellekt-zhalg-yzdyk-k-a--kele-me>
- Vygotsky, L.S. (1999). *Thought and Language*. – Moscow: Labyrinth, 352 p.
- Dewey, J. (2000). *Democracy and Education*. – Moscow: Pedagogika-Press, 2000. – 384 p.
- Comenius, J.A. (1982). *The Great Didactic*. – Moscow: Pedagogika, Vol. 1. – 476 p.
- Mayer, R.E. (2009). *Multimedia Learning*. – Cambridge: Cambridge University Press, 314 p.
- Mankeeva, Zh.A. (2008). *Cognitive Foundations of Ethnocultural Units in the Kazakh Language*. – Almaty: Gylym, 356 p.
- Orazbayeva, F.Sh. (2000). *Language Communication: Theory and Methodology*. – Almaty: RBK, 208 p.
- Polat, E.S. (2010). *New Pedagogical and Information Technologies in the Education System*. – Moscow: Academy, 272 p.
- Dictionary of Foreign Words. 15th ed., revised. – Moscow: Russian Language Publ., 1988. – 608 p.
- Syzdyq R. (2005). *Söz qydireti*. – Almaty: Sanat, 272 b.b.
- Haken, H. (1985). *Synergetics: Hierarchy of Instabilities in Self-Organizing Systems*. – Moscow: Mir, 419 p.

FTAXP 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/2959-5762.2026.91.3.008>

Н.Ә.Түнгатова,¹ У.М.Абдиганбарова^{2*}

¹Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ СӘЙКЕСТІГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫН ДЕҢГЕЙЛЕП БАҒАЛАУ

Аңдатпа

Ұсынылып отырған зерттеу жұмысында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін қалыптастыру тетіктері, соның ішінде білім алушылардың дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдыларын жетілдіру мәселелері зерделенді. Білім беру үдерісінде кәсіби тәжірибені терең пайымдауға жағдай жасайтын және болашақ мамандардың педагогикалық қызметке көпнұсқалы әрі шығармашылық шешімдер қабылдауға дайындығын арттыратын мазмұндық-педагогикалық компоненттерді айқындауға баса назар аударылған.

Анықтаушы эксперимент Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті мен Қызылорда «Болашақ» университетінің 6В01303 - «Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасы бойынша 112 білім алушылар арасында жүргізілді. Эксперименттік топта TIMS шкалаларына, Student Teacher Professional Identity Scale

және кәсіби сәйкестіктің бастапқы деңгейін және рефлексивті дағдылардың айқындылық дәрежесін диагностикалауға арналған 60 сұрақтан тұратын сауалнама қолданылды.

Педагогикалық эксперимент нәтижелері дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдыларды дамыту бастапқы кезеңде кәсіби сәйкестіктің жоғары деңгейімен тығыз байланысты екенін көрсетті. Алынған деректер білім беру үдерісіне рефлексиялық технологияларды енгізу кәсіби тәжірибені ой елегінен өткізуге және тұрақты кәсіби ұстаным қалыптастыруға ықпал ететінін дәлелдейді.

Кәсіби сәйкестікті деңгейлеп бағалау жүйесі білім алушылардың өздерінің кәсіби рөлін сезіну динамикасын, заманауи педагогикалық құндылықтарды сіңіру дәрежесін, сондай-ақ олардың бойындағы дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдылардың даму деңгейін нақты уақыт режимінде тіркеп, бақылап отыруға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: болашақ бастауыш сынып мұғалімдері, кәсіби сәйкестік, дивергенттік дағдылар, рефлексивті дағдылар, деңгейлеп бағалау.

Тунгатова Н.,¹ Абдиганбарова У.М.^{2*}

¹Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г.Кызылорда, Казахстан

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г.Алматы, Казахстан

ГРАДУИРОВАННАЯ ОЦЕНКА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Аннотация

В исследовании рассматривается проблема формирования профессиональной идентичности будущих учителей начальных классов через развитие дивергентных, вариативных и креативно-рефлексивных умений. Особое внимание уделяется педагогическому содержанию, обеспечивающему осмысление профессионального опыта и готовность к вариативным и творческим решениям в образовательной деятельности. Проведен констатирующий эксперимент с участием 112 студентов бакалавриата Кызылординского университета имени Коркыт Ата, Кызылординского университета «Болашақ», обучающиеся по образовательной программе 6В01303 - Педагогика и методика начального обучения. В экспериментальной группе использовались методы опроса по шкалам TIMS, Student Teacher Professional Identity Scale и Опросник из 60 утверждений для диагностики исходного уровня профессиональной идентичности и выраженности рефлексивных умений. Результаты педагогического эксперимента показали, что развитие дивергентных, вариативных и креативно-рефлексивных умений тесно связано с более высокой выраженностью исходного уровня профессиональной идентичности. Полученные данные демонстрируют, что включение рефлексивных технологий в образовательный процесс способствует осмыслению профессионального опыта, вариативности действий и формированию устойчивой профессиональной позиции.

Градуированная оценка профессиональной идентичности позволяет фиксировать уровень осознания профессиональной роли, усвоения ценностей педагогической деятельности и развития дивергентных, вариативных и креативно-рефлексивных умений у студентов.

Ключевые слова: будущие учителя, профессиональная идентичность, дивергентные умения, рефлексивные умения, градуированная оценка.

Tungatova N.,¹ Abdigapbarova U.^{2*}

¹Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan

²Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

GRADUATED ASSESSMENT OF THE FORMATION OF THE PROFESSIONAL IDENTITY OF A FUTURE TEACHER

Abstract

This study examines the problem of forming the professional identity of future primary school teachers through the development of divergent, variable, and creative reflective skills. Particular attention is paid to the pedagogical content that promotes the understanding of professional experience and fosters readiness for flexible and creative decision making in educational practice.

A diagnostic (ascertaining) experiment was conducted involving 112 undergraduate students from Korkyt Ata Kyzylorda University and Bolashak University of Kyzylorda, enrolled in the educational program 6B01303 – Pedagogy and Methods of Primary Education. In the experimental group, the TIMS scales, the Student Teacher Professional Identity Scale, and a 60 item questionnaire were used to assess the initial level of professional identity and the degree of development of reflective skills.

The results of the pedagogical experiment showed that the development of divergent, variable, and creative reflective skills is closely associated with a higher level of professional identity. The findings demonstrate that the integration of reflective technologies into the educational process promotes the understanding of professional experience, enhances flexibility in actions, and contributes to the formation of a stable professional position.

The graduated assessment of professional identity makes it possible to determine the level of awareness of the professional role, the assimilation of the values of pedagogical activity, and the development of divergent, variable, and creative reflective skills among students.

Keywords: future primary school teachers, professional identity, divergent skills, reflective skills, graduated assessment.

Кіріспе. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін қалыптастыру мәселесі қазіргі педагогикалық зерттеулердегі негізгі мәселелердің бірі болып табылады және педагогика, тұлға психологиясы мен кәсіби даму психологиясы салаларының өзара байланысы аясында қарастырылады. Рефлексиялық технологиялар негізінде қалыптасатын болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби сәйкестігі маманның тұлғалық құндылықтарын, ішкі уәждерін және педагогикалық қызметтің мән-мағынасын терең ұғынуын қамтитын күрделі әрі біртұтас құрылым ретінде айқындалады.

Жас мамандардың педагогикалық қызметі көбіне түсінбеуден, міндеттердің көпқырлылығымен және білім беру жағдаяттарының вариативтілігімен сипатталады, ал бұл өз кезегінде тұрақты когнитивтік және эмоционалдық реттеуді талап етеді. Осындай жағдайларда рефлексивтік дағдылар ерекше рөл атқарады. Олар болашақ педагогке өзінің әрекеттерін, эмоциялық реакцияларын және кәсіби ұстанымдарын талдауға, кәсіби «Мен» тұтастығын сақтауға және тұлғалық әрі кәсіби тәжірибені кіріктіруге мүмкіндік береді.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби іс-әрекеті білім беру жағдаяттарының көпнұсқалылығымен, міндеттердің сан қырлылығымен және әмбебап іс-қимыл алгоритмдерінің жоқтығынан туындайтын педагогикалық айқын емес жағдайда өрбиді. Мұндай тұрақсыз ортада маманның өзіндік тәжірибесін саналы түрде пайымдауына, кәсіби қадамдары мен ішкі толғаныстарын саралауына, орнықты кәсіби ұстанымын қалыптастыруына және кәсіби «Мен» тұтастығын сақтауына мүмкіндік беретін дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдылар басты мәнге ие болады. Дәл осы аталған дағдыларды жүйелі дамыту болашақ мұғалімдердің кәсіби сәйкестігінің орнығуы мен қалыптасуының негізгі тетігі болып табылады.

Е.А.Климов, А.В.Петровский және В.В.Чебышеваның зерттеулерінде болашақ мұғалімнің кәсіби сәйкестігін қалыптастыру рефлексивті дағдыларды дамыту және кәсіби тәжірибені қайта ұғыну үдерісімен байланыстырылады (Petrovskii, 1987; Климов, 2007; Чебышева, 1971). Осы тәсілдер аясында кәсіби сәйкестіктің қалыптасуы педагогикалық жағдаяттарды жан-жақты талдау және баламалы кәсіби шешімдер қабылдау қабілетін дамытумен байланыстырылады. Осы тұрғыда Л. Б.Шнейдер кәсіби сәйкестіктің тұрақтылығы субъектінің жеке кәсіби ұстанымын құрастыруына мүмкіндік беретін рефлексивті дағдыларының қалыптасу деңгейімен анықталатынын атап көрсетеді (Шнейдер, 2001). Ал, У.С.Родыгина мен Т.С.Березина кәсіби сәйкестендіру үдерістеріне ерекше назар аударады. Ғалымдардың пайымдауынша, бұл үдерісте педагогикалық міндеттерді әртүрлі мағыналық қырынан қайта бағамдауды және тұлғалық мотивтерді педагогикалық іс-әрекет құндылықтарымен кіріктіруді қамтамасыз ететін дивергентті әрі вариативті рефлексивті дағдылар басты рөл атқарады. Авторлар аталған дағдылардың қалыптасуын болашақ мұғалімнің кәсіби «Менінің» тұтастығы мен тұрақтылығын қамтамасыз ететін маңызды шарты ретінде қарастырады (Березина, 2008; Родыгина, 2007).

Г.Г.Ермакова, Н.Б.Ковалева және Н.В.Антонованың эмпирикалық зерттеулері рефлексивті дағдыларды дамыту педагогтің кәсіби өзін-өзі айқындауының психологиялық механизмі ретінде көрініс табатынын дәлелдейді. Бұл үдеріс педагогикалық жағдайды репродуктивті талдаудан оны креативті-рефлексивті пайымдауға көшуді қамтамасыз етеді. Дәл осы педагогикалық тәжірибені вариативті қайта пайымдау қабілеті кәсіби сәйкестіктің қалыптасу көрсеткіші ретінде қарастырылады (Антонова, 1997; Ермакова, 1999; Ковалева, 1994).

Л.В.Панованың ғылыми ізденістерінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдыларын мақсатты түрде дамыту рефлексиялық

технологияларды және білім алушылардың белсенді субъектілік ұстанымын қамтитын арнайы ұйымдастырылған білім беру үдерісі жағдайында мүмкін болатындығы көрсетілген (Панова, 2005).

Педагогикалық практика болашақ педагогтердің теориялық білімін нақты педагогикалық қызмет жағдайларымен ұштастырып, рефлексивті дағдыларын қалыптастыратын білім беру кеңістігі ретінде қарастырылады. Бұл бағыттағы тұжырымдар Fred Korthagen (2004) және Kenneth Zeichner (2010) еңбектерінде жан-жақты негізделген (Korthagen, 2017; Zeichner, 2010). Veenman (1984) пікірінше, болашақ педагогтердің кәсіби қызмет туралы бастапқы қалыптасқан түсініктері мен педагогикалық қызметтің нақты талаптары арасында белгілі бір қайшылықтар туындайды. Мұндай қайшылықтарды еңсеру кәсіби күтілімдерді қайта зерделеуге және кәсіби ұстанымды жаңаша қалыптастыруға мүмкіндік беретін дивергентті әрі рефлексивті дағдыларды дамытумен байланысты (Veenman, 1984). Кәсіби сәйкестіктің құрылымдық модельдері кәсіби өзін-өзі бағалау, кәсіби мотивация және іс-әрекет тиімділігін бағалау сияқты құрамдас бөліктердің тәжірибені рефлексивті талдау негізінде қалыптасатынын әрі олардың педагогикалық жағдаяттарды түсіндіру қабілетіне сүйенетінін көрсетеді (Gee & Hayes, 2011; Kelchtermans, 2009).

Feiman-Nemser (2001) мен Flores & Day, (2006) зерттеулерінде вариативті және креативті-рефлексивті дағдылар кәсіби дамудың барлық кезеңдерінде оның өтпелі ресурсы ретінде қарастырылады (Feiman-Nemser, 2001; Flores & Day, 2006).

Тұжырымдай келгенде, отандық және шетелдік ғылыми зерттеулерге жасалған мазмұндық талдау дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдыларды жүйелі дамыту болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін қалыптастырудың айқындаушы шарты екенін айғақтайды. Дәл осы қабілеттер болашақ педагогтің кәсіби ұстанымын саналы түрде қалыптасуына және кәсіби «Мен» құрылымының тұтастығын сақтауға мүмкіндік береді.

Осы тұрғыдан алғанда, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рефлексивті дағдылары ерекше психологиялық мәнге ие, өйткені олар кәсіби тәжірибеге байланысты сезімдерді, ұстанымдарды және педагогикалық әрекет тәсілдерін саналы түрде түсіну мен қайта пайымдауды қамтамасыз етеді. Дивергентті және вариативті дағдылар кәсіби сәйкестендіру кеңістігін кеңейтіп, педагогикалық жағдаяттарды көпқырлы қабылдауды және жеке кәсіби ұстанымды саналы түрде таңдауды қамтамасыз етеді.

Рефлексивті дағдылар құрылымында E. de Bono (2000) ұсынған латералды ойлау идеяларына негізделген әрекеттің баламалы тәсілдерін рефлексивті іздеу дағдылары ерекше орын алады (Bono, 2000). Бұл дағдылар үйреншікті логикалық-алгоритмдік схемалардың шеңберінен шығуды, баламаларды анықтау және пайымдауды, педагогикалық мәселені және оны шешу тәсілдерін қайта ұғынуды көздейді. Олар педагогикалық шешімдердің вариативтілігін және мұғалімнің кәсіби икемділігін қамтамасыз етеді. Ғылыми зерттеулерде бұл дағдылар дивергентті, вариативті немесе креативті-рефлексивтік дағдылар ретінде де қарастырылады. Осы зерттеу аясында педагогикалық тұрғыдан неғұрлым дәл термин ретінде «дивергентті дағдылар» атауы қолданылды.

Зерттеу шеңберінде негізгі ұғым ретінде «вариативті рефлексивті дағдылар» ұғымы қолданылады, өйткені ол мұғалімнің кәсіби қызметінің педагогикалық ерекшелігін толық сипаттайды. Ал «дивергентті рефлексивті дағдылар» және «креативті-рефлексивті дағдылар» терминдері аталған феноменнің жекелеген қырларын ашатын мағыналық екпіндер ретінде қарастырылады (1-кесте).

1-кесте. Дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдылардың мазмұны

Рефлексивті дағдылардың түрі	Психологиялық-педагогикалық функциясы (авторлар, дереккөз)	Дағдылардың критериалды мазмұны
Дивергентті рефлексивті дағдылар	Баламаларды генерациялау және педагогикалық жағдаятты пайымдау өрісін кеңейту (проблеманы әртүрлі интерпретацияда анықтау). Е. А. Климов, А.В. Петровский, В. В. Чебышева; Л. Б. Шнейдер; У. С. Родыгина; Т.С. Березина; Beijard, Meijer & Verloop; Hong.	Педагогикалық жағдаят себептерінің бірнеше ықтимал түсініктемесін ұсыну; педагогикалық процесті дамытудың әртүрлі нұсқаларын болжау; педагогикалық міндетті әртүрлі позициялардан (оқушы, мұғалім, ата-ана, білім беру ортасы) қарастыру; талдаудың жалғыз дұрыс тәсілінен бас тарту және бірнеше шешім қабылдау.
Вариативті рефлексивті дағдылар	Педагогикалық шешімдерді саналы түрде таңдау және құрастыру (педагогикалық іс-әрекеттің балама тәсілдерін салыстыру). Л. В. Панова; Korthagen; Zeichner; Flores & Day; Kelchtermans.	білім беру жағдаятының шарттарын ескере отырып, әртүрлі шешімдердің адекваттылығын бағалау; рефлексиялық талдау негізінде оңтайлы әрекет ету әдісін таңдау; педагогикалық шешімдерді өзгермелі шарттарға бейімдеу; өз қызметінің нәтижелерін талдау негізінде оны бағалау.
Креативті-рефлексивті дағдылар	Педагогикалық қызметтің жаңа тәсілдерін қалыптастыру (стандартты тәсілдерді рефлексивті қайта қарау). Т. С. Березина; Feiman-Nemser; Flores & Day; Gee & Hodges; Ермакова Г. Г.; Ковалева Н. Б.; Антонова Н. В.	педагогикалық міндеттерді шешудің өзіндік тәсілдерін құрастыру; белгілі әдістерді нақты жағдаятқа сәйкес трансформациялау; әртүрлі педагогикалық идеялар мен тәсілдерді жаңа шешімге біріктіру; өзінің педагогикалық тұжырымдарының жаңалығы мен өнімділігін пайымдау.

Ұсынылған рефлексивтік дағдылар өзара байланысты және педагогтің рефлексивтік қызметінің әртүрлі қырларын көрсетеді: бұл мүмкін болатын түсіндірмелер ауқымын кеңейтуден (дивергенттік дағдылар) және шешімдерді саналы түрде таңдап, бейімдеуден (вариативтік дағдылар) бастап, кәсіби тәжірибенің жаңа әдістерін жасауға (креативті-рефлексивті дағдылар) дейінгі аралықты қамтиды.

1. Дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдылар болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рефлексивтік құзыреттілігінің интегративті құрылымын қалыптастырып, кәсіби сәйкестіктің қалыптасуын қамтамасыз ететін өзіндік когнитивтік-тұлғалық тетіктер ретінде қызмет етеді. Олардың дамуы педагогикалық қызметтің құндылықтарын ішкі қабылдауға және жеке кәсіби стильді қалыптастыруға ықпал етеді.

2. Рефлексивтік дағдыларды қалыптастыру үдерісінің болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігінің дамуына әсері эмпирикалық зерттеулерде әлі де жеткілікті түрде дәлелденбеген.

3. Ғылыми-педагогикалық зерттеулерде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің педагогикалық қызметке дайындығының негізгі көрсеткіштері ретінде қарастырылатын дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдыларының қалыптасу деңгейін диагностикалау мәселесі өзекті болып табылады.

Осылайша, дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивтік дағдылар болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін қалыптастыруды қамтамасыз ететін рефлексивті дағдылардың тұтас жүйесін құрайды. Оларды дамыту кәсіби рөлді ұғынуға, педагогикалық қызмет құндылықтарын қабылдауға және кәсіби мінез-құлықтың жеке стилін қалыптастыруға ықпал етеді.

Зерттеудің мақсаты болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігінің бастапқы деңгейін және бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс барысында олардың дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдыларының көріну дәрежесін деңгейлеп бағалау болып табылады.

Зерттеу гипотезасы: бастауыш сынып мұғалімдерінің дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдыларының дамуы олардың кәсіби сәйкестілік деңгейімен оң байланыста болады; рефлексивті дағдылардың жоғары деңгейі кәсіби рөлді тереңірек түсінуге,

педагогикалық тәжірибе құндылықтарын іштей қабылдауға және педагогикалық тұрғыдан өзін-өзі айқындау қабілетіне ықпал етеді.

Зерттеу міндеттері:

1. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігінің бастапқы деңгейін бағалау;
2. Бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс барысында дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдылардың даму деңгейін анықтау.

Материалдар мен әдістер. Зерттеудің әдіснамалық құрылымы сандық және сапалық тәсілдерді біріктіру қағидатына негізделді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін диагностикалау кәсіби қалыптасудың когнитивтік, құндылықтық және мінез-құлықтық компоненттерін психометриялық бағалауды қамтамасыз ететін Teacher Identity Measurement Scale (TIMS) және Student Teacher Professional Identity Scale стандартталған шкалалары арқылы жүзеге асырылды. Кәсіби өзіндік сана құрылымын айқындау мақсатында бастауыш сынып оқушылармен өзара әрекеттесудің шынайы жағдайларын модельдейтін педагогикалық жағдаяттарға кейс-талдауды қамтитын сапалық әдістер қолданылды.

Зерттеуге қатысушылар: анықтаушы экспериментке Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті мен Қызылорда «Болашақ» университетінің 6В01303 - «Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасы бойынша оқитын 112 білім алушы қатысты. Эксперимент білім беру үдерісінің табиғи жағдайында жүргізілді және арнайы қалыптастырушы ықпалдарды енгізуді көздеген жоқ. Негізгі назар болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігі мен рефлексивтік дағдыларының бастапқы деңгейін айқындауға аударылды.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін қалыптастыру олардың кәсіби рөлін сезінуін, педагогикалық қызмет құндылықтарын қабылдауын және мінез-құлықтың жеке стилін қалыптастыруын көздейді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін қалыптастырудың педагогикалық мазмұны өздерінің кәсіби тәжірибесін пайымдауды, педагогикалық шешімдердің вариативтілігін және білім беру тәжірибесін шығармашылық тұрғыдан түрлендіру қабілетін қамтамасыз ететін рефлексивтік дағдыларды дамытудан тұрады (2-кесте).

2-кесте. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін қалыптастырудың педагогикалық мазмұны

Рефлексивті дағдылардың түрі	Дағдылардың мазмұны	Кәсіби сәйкестікті қалыптастырудың педагогикалық мазмұны
Дивергентті рефлексивті дағдылар	Педагогикалық жағдаяттарды әртүрлі кәсіби көзқарастардан анықтау; педагогикалық қиындықтардың баламалы интерпретацияларын ұсыну; оқу-тәрбие үдерісі дамуының ықтимал нәтижелерін болжау; Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби функцияларының санқырлығын пайымдау.	Бастауыш сынып мұғалімі мамандығы туралы түсініктерді кеңейту, педагогикалық қызметтің көпөлшемділігі ұғыну, кәсіби «Мен» бейнесінің тұтастығын қалыптастыру.
Вариативті рефлексивті дағдылар	баламалы педагогикалық шешімдерді салыстыру және бағалау; бастауыш сынып оқушыларымен педагогикалық өзара іс-әрекет тәсілдерін саналы түрде таңдау; кәсіби іс-әрекеттерді білім алушылардың жас және жеке ерекшеліктеріне бейімдеу; жеке педагогикалық позицияны түзетіп отыру.	Кәсіби құндылықтарды саналы түрде қабылдау, кәсіби ұстанымын нақтылау және бекіту, кәсіби таңдаудың дұрыстығына деген сенімділікті дамыту.
Креативті-рефлексивті дағдылар	Бастауыш сынып оқушыларын оқыту мен тәрбиелеудің дәстүрлі әдістерін қайта пайымдау; педагогикалық өзара әрекеттестіктің өзіндік формаларын құрастыру; жеке және кәсіби тәжірибені қызметтің жеке оқыту стиліне интеграциялау; жеке кәсіби сәйкестікті рефлексивті бағалау.	жеке кәсіби стильді қалыптастыру, өзін педагогикалық қызметтің субъектісі ретінде сезіну, тұрақты кәсіби өзін-өзі сәйкестендіру.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау үдерісінде кәсіби сәйкестікті қалыптастыру мазмұны мен бағыты әртүрлі рефлексивтік дағдыларды дамытумен тығыз байланыста жүзеге асырылады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігінің қалыптасуын деңгейлеп бағалау – алдын ала белгіленген критерийлер мен деңгейлер бойынша кәсіби рөлді ұғыну, педагогикалық қызмет құндылықтарын меңгеру және рефлексивті дағдылардың (дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивтік) даму деңгейін жүйелі түрде бағалау.

3-кесте. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігінің қалыптасуын деңгейлеп бағалау

Деңгейлер	Рефлексивті дағдыларды бағалау критерийлері	Бағалау құралдары
Төмен	дивергентті: бастауыш сынып оқушыларымен туындайтын педагогикалық жағдаяттар туралы үзінді түсініктердің болуы; вариативті: бастауыш сынып оқушыларымен әрекеттерді таңдауда және бағалауда тәуелсіздік деңгейінің төмен болуы. креативті-рефлексивтік: дәстүрлі оқыту тәжірибесін ресми қайта қарастыру; жеке және кәсіби тәжірибенің бірігуінің жеткіліксіздігі.	Teacher Identity Measurement Scale (TIMS) Student Teacher Professional Identity Scale. Саяалнама
Орташа	дивергентті: бастауыш сынып оқушыларымен туындайтын педагогикалық жағдаяттарды интерпретациялаудағы баламалылық. вариативті: бастауыш сынып оқушыларымен педагогикалық өзара іс-әрекет тәсілдерін саналы түрде таңдау; креативті-рефлексивтік: бастауыш сынып оқушыларының ерекшеліктерін ескере отырып, дәстүрлі педагогикалық практикаларды ішінара қайта пайымдау.	
Жоғары	дивергентті: көптеген баламалы нұсқаларды туындату; бастауыш сынып оқушыларымен жасалатын педагогикалық іс-әрекеттердің салдарын болжау. вариативті: бастауыш сынып оқушыларымен туындайтын педагогикалық жағдаяттарда шешімдерді икемді бейімдеу және рефлексивті түрде қайта құру. креативті-рефлексивтік: іс-әрекеттің өзіндік тәсілдерін әзірлеу; жұмыста жеке және кәсіби тәжірибені тиімді интеграциялау.	

Дереккөз: Автордың әзірлемесі. Деңгейлеп бағалау білім алушылардың кәсіби сәйкестігінің қалыптасуының динамикасын анықтауға, педагогикалық шарттар мен дамытушы технологиялардың тиімділігін бағалауға, сонымен қатар рефлексивтік дағдылардың әртүрлі түрлерін дамытудың болашақ мұғалімнің кәсіби ұстанымының қалыптасуына тигізетін әсерін анықтауға мүмкіндік береді.

Анықтаушы эксперимент болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігінің қалыптасу деңгейін және олардың бастауыш сынып оқушыларымен жұмысындағы дивергенттік, креативті-рефлексивтік дағдыларының жүйелі түрде дәрежесін анықтауға бағытталды. Эксперимент жүйелі түрде іске асырылатын үш кезеңді қамтыды: диагностика, анықтау және нәтижелерді бағалау.

Диагностикалау кезеңінде педагогикалық даярлық бағытындағы білім алушылардың кәсіби сәйкестігі мен рефлексивті дағдылары кешенді зерттелді.

Анықтау кезеңі кәсіби сәйкестіктің қалыптасу деңгейлерін (төмен, орта, жоғары) анықтауға және бастауыш сынып оқушыларымен өзара әрекеттесу барысында туындайтын педагогикалық жағдаяттардағы дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдылардың қалыптасу дәрежесін айқындауға бағытталды. Осы кезеңде алынған диагностикалық деректерге талдау жасалып, олар әзірленген критерийлер мен көрсеткіштермен сәйкестендірілді.

Нәтижелерді бағалау кезеңінде эмпирикалық деректерге сандық және сапалық талдау жүргізілді. Бұл кәсіби сәйкестілік пен рефлексивті дағдылар деңгейлерінің таралуын қарастыруды, сондай-ақ қатысушылардың нәтижелерін (қажет болған жағдайда бақылау тобының нәтижелерін қоса алғанда) салыстырмалы талдауды қамтыды. Алынған мәліметтер болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестілігінің қалыптасу жағдайы және педагогикалық

қызмет барысында рефлексивті дағдылардың көріну сипаты туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

Жоғарыда атап өтілгендей, диагностикалық құралдар кешені сандық және сапалық әдістердің үйлесіміне негізделді, бұл зерттелетін құбылысты кешенді бағалауды қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін диагностикалау үшін Teacher Identity Measurement Scale (TIMS) қолданылды, ол кәсіби өзіндік сананың қалыптасу деңгейін және білім алушының өзін педагогикалық мамандықпен сәйкестендіру дәрежесін бағалауға бағытталған стандартталған шкала болып табылады. Бағалау бес балдық Лайкерт шкаласы бойынша (1-ден 5-ке дейін) жүзеге асырылды. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін қалыптастыруда деңгейлік айырмашылықтарды анықтауға мүмкіндік берді. Сондай-ақ, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін диагностикалау мақсатында Student Teacher Professional Identity Scale (STPIS) шкаласы пайдаланылды, педагогикалық даярлық бағыттарындағы білім алушылардың кәсіби өзіндік санасы қалыптасуының ерекшеліктерін айқындауға бағытталған стандартталған шкала болып табылады.

Бұл әдістеме кәсіби өзін-өзі сәйкестендірудің деңгейін, педагогикалық қызметке деген көзқарасты және кәсіби таңдаудағы сенімділікті бағалауға мүмкіндік береді. Бағалау бес балдық Лайкерт шкаласы бойынша (1-ден 5-ке дейін) жүргізілді, бұл алынған мәліметтерді деңгейлік талдаудан өткізу мүмкіндігін қамтамасыз етті. STPIS әдістемесі анықтаушы эксперимент шеңберінде қолдану үшін әдістемелік тұрғыдан мақсатқа сай болып табылады. Себебі тәжірибелі педагогтарға емес, тікелей білім алушыларға бағытталған; кәсіби сәйкестіктің аяқталғандығын емес, оның қалыптасу үдерісін тіркейді; кәсіби өзін-өзі анықтаудағы деңгейлік айырмашылықтарды айқындауға мүмкіндік береді; TIMS әдістемесін толықтыра отырып, кәсіби сәйкестікті кешенді түрді диагностикалауды қамтамасыз етеді. Әдістеменің сенімділігі Кронбах альфа көрсеткішімен өлшенді.

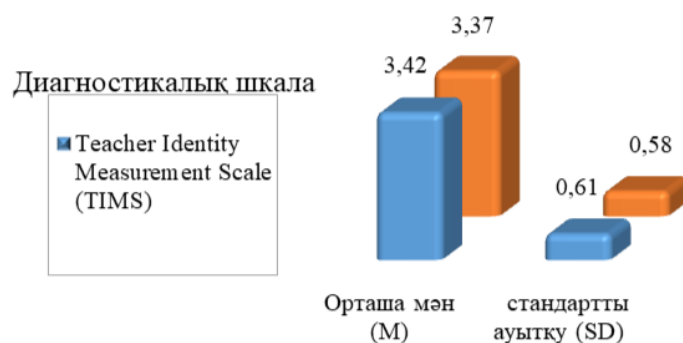
Мәліметтерді алдын ала өңдеу мен визуалдауға арналған IBM SPSS Statistics (28.0 нұсқасы) және Microsoft Excel бағдарламалық жасақтамасын пайдалану арқылы жүргізілді. SPSS бағдарламасын таңдау оның статистикалық талдаудағы, соның ішінде алынған мәліметтердің сенімділігін бағалаудағы кең мүмкіндіктеріне негізделді.

Нәтижелер мен талқылау. Кәсіби сәйкестік көрсеткіштерін сандық талдау болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби қалыптасу үдерісіндегі басым үрдістерді анықтауға мүмкіндік берді. Стандартталған диагностикалық шкалалар бойынша орташа мәндерді талдау кәсіби сәйкестікті білім алушылардың өздерінің кәсіби мақсатын, құндылықтық бағдарларын және педагогикалық қызметке дайындығын түсіну дәрежесін көрсететін динамикалық құрылым ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Орташа мәндер мен вариативтілік көрсеткіштері болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби өзін-өзі анықтауының жетілу деңгейін сипаттайтын эмпирикалық көрсеткіштер болып табылады (4-кесте).

4-кесте. Диагностикалық шкалалар бойынша болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестік көрсеткіштерінің орташа ұнайлары ($n = 112$)

Диагностикалық шкала	Орташа мән (М)	Стандартты ауытқу (SD)
Teacher Identity Measurement Scale (TIMS)	3,42	0,61
Student Teacher Professional Identity Scale (STPIS)	3,37	0,58

TIMS және STPIS шкалалары бойынша алынған орташа мәндер болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігінің қалыптасу деңгейі негізінен орташа деңгейде екенін көрсетеді. Алынған көрсеткіштер деңгейлік талдау нәтижелерін растап, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби өзін-өзі айқындаудың қалыптасу кезеңіндегі жағдайды сипаттайды (1-диаграмма).

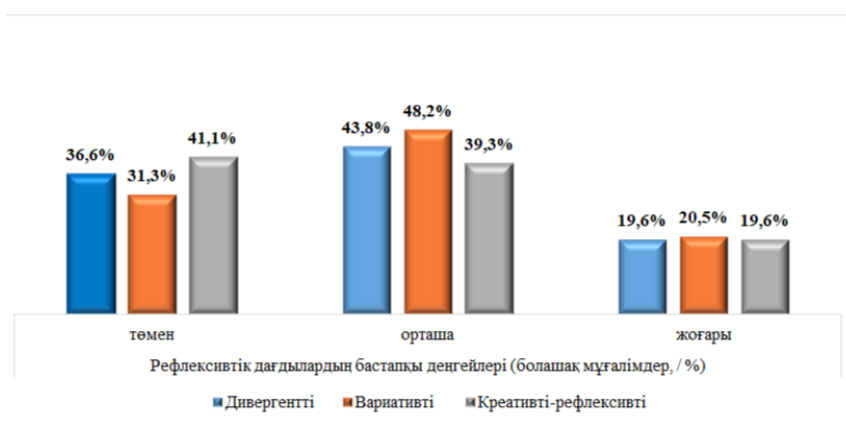
1-диаграмма. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестік Көрсеткіштерінің орташа мәндерін салыстырмалы талдау

Эксперимент нәтижелері болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігінің қалыптасу деңгейлерін анықтауға және рефлексивтік дағдылардың дамуындағы жетілдіруді қажет ететін бағыттарды айқындауға мүмкіндік берді.

5-кесте. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рефлексивтік дағдыларының деңгейлік бөлінісі (n = 112)

Рефлексивтік дағдылардың түрлері	Рефлексивтік дағдылардың бастапқы күйінің деңгейлері (болашақ мұғалімдер, / %)		
	Төмен	Орташа	Жоғары
Дивергентті	41 / 36,6 %	49 / 43,8 %	10 / 19,6 %
Вариативті	35 / 31,3 %	54 / 48,2 %	23 / 20,5 %
Креативті-рефлексивтік	46 / 41,1 %	44 / 39,3 %	10 / 19,6 %

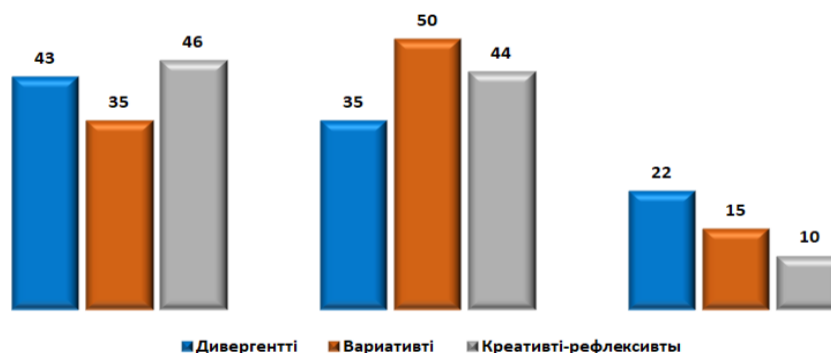
Анықтау экспериментінің нәтижелерін талдау білім алушылардың көпшілігінде кәсіби сәйкестіктің қалыптасуының орташа деңгейі (46,4%) басым екенін көрсетті, бұл бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби рөлі туралы ішінара қалыптасқан түсініктердің және базалық рефлексивтік дағдылардың бар екенін білдіреді (2-диаграмма).

2-диаграмма. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рефлексивтік дағдыларының даму деңгейлерінің құрылымы

Төмен деңгей болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің 33,9 %-ында анықталды және ол кәсіби түсініктердің үзік-созық қалыптасуымен, сондай-ақ бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс істеудегі рефлексивтік дағдылардың жеткіліксіз деңгейде дамығандығымен сипатталады.

Кәсіби сәйкестіліктің жоғары деңгейі білім алушылардың 19,7 %-ында тіркелді, бұл олардың кәсіби өзін-өзі айқындауының тұрақтылығын және рефлексивтік дағдыларының жоғары деңгейде қалыптасқанын көрсетеді.

3-диаграмма. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рефлексивтік дағдыларының қалыптасу деңгейлері бойынша бөлінуі

Алынған мәліметтер анықтаушы эксперимент кезеңінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің басым бөлігінде дивергентті және вариативті, рефлексивті дағдылардың қалыптасуының орташа деңгейі басым екенін көрсетті. Ал креативті-рефлексивті дағдылар төмен деңгейде екендігін айқын көруге болады. Бұл білім алушылардың бір бөлігінде педагогикалық тәжірибені терең қайта пайымдау, сондай-ақ бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс барысында жеке және кәсіби тәжірибені кіріктіре қолдану қабілетінің жеткілікті деңгейде қалыптаспағанын көрсетеді.

Деңгейлеп бағалау болашақ бастауыш сынып мұғалімдердің кәсіби сәйкестік пен рефлексивті дағдылардың қалыптасуының бастапқы деңгейлері бойынша бөлінісінің біркелкі емес екенін көрсетті.

Білім алушылардың ең үлкен үлесі орташа деңгейге тиесілі, бұл олардың кәсіби ұстанымының ішінара қалыптасқанын және рефлексивтік дағдыларының базалық деңгейде қалыптасқанын көрсетеді.

Сонымен қатар төмен деңгей көрсеткіштерінің едәуір басым болуы креативті-рефлексивті дағдылардың жеткіліксіз қалыптасқанын көрсетеді және болашақ мұғалімдердің педагогикалық тәжірибелерді қайта пайымдау, сондай-ақ бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс барысында жеке кәсіби стилін қалыптастыру қабілеттерін дамытуға бағытталған мақсатты педагогикалық жұмыстың қажеттілігін айқындайды.

Анықтау экспериментінің нәтижелері болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігі жалпы алғанда орташа деңгейде қалыптасқанын көрсетті. Бұл болашақ мұғалімдердің көпшілігінде мұғалімнің кәсіби рөлі туралы негізгі түсініктер және бастауыш мектептегі педагогикалық қызметтің ерекшеліктері туралы бастапқы түсінік бар екенін көрсетеді. Сонымен бірге бұл түсініктер әлі де жеткілікті тұрақты әрі жүйелі емес.

Teacher Identity Measurement Scale и Student Teacher Professional Identity Scale шкаласы бойынша алынған орташа мәндер кәсіби сәйкестіктің қалыптасу сатысындағы үдеріс екендігі туралы қорытындыны растайды. Алынған нәтижелер кәсіби өзін-өзі айқындаудың бар екенін көрсеткенімен, оның толық әрі тұрақты қалыптасқанын дәлелдемейді. Бұл қорытынды рефлексивті материалдарды сапалық талдау нәтижелерімен де сәйкес келеді.

Beijaard, D., Meijer, P.C. және Verloop, N. (2004) зерттеулері мұғалімнің кәсіби сәйкестігінің маңыздылығын ерекше атап көрсетеді. Зерттеуде кәсіби даярлықтың ерекше рөлін атап өтіп, «кәсіби сәйкестік» феноменін рефлексивтік ықпалмен үнемі дамып, өзгеріп отыратын динамикалық құрылым ретінде қарастырады (Beijaard et al., 2004).

Sachs, J. (2005) зерттеуінде де осыған ұқсас тұжырымдар жасалған. Зерттеуге қатысушылар барлық негізгі көрсеткіштер бойынша елеулі ілгерілеу көрсеткен. Нәтижелер мұғалімнің кәсіби сәйкестігі педагогикалық мамандықтың негізгі өзегі екенін және оның дайын күйінде қалыптасатын немесе сырттан таңылатын құбылыс емес, мұғалімнің кәсіби тәжірибесі мен жеке сезінуі арқылы қалыптасатынын дәлелдейді (Sachs, 2005).

Жалпы алғанда, анықтаушы эксперимент нәтижелері болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби сәйкестігін қалыптастырудың маңызды педагогикалық шарты ретінде рефлексивті дағдыларды мақсатты түрде дамыту қажеттілігін көрсетеді.

Анықталған деңгейлік ерекшеліктер мен рефлексивтік дағдылардың көрінісі білім алушылардың кәсіби өзіндік санасын тереңдетуге бағытталған педагогикалық технологияларды әзірлеу және эксперименттік жұмысты жалғастыру қажеттігін негіздейді.

Қорытынды. Деңгейлік бағалау негізінде жүргізілген рефлексивтік дағдыларды талдау дивергентті және вариативті дағдылардың білім алушылардың көпшілігінде орташа деңгейде дамығанын көрсетті. Бұл олардың педагогикалық жағдаяттарды әртүрлі қырынан қарастырып, бастауыш сынып оқушыларымен өзара әрекет ету тәсілдерін саналы түрде таңдай алатынын білдіреді. Ал креативті-рефлексивтік дағдылар көбіне төмен және орташа деңгейде байқалды. Бұл дәстүрлі педагогикалық тәжірибелерді қайта қарастыру және жеке тәжірибені кәсіби тәжірибемен ұштастыру қабілетінің жеткілікті деңгейде қалыптаспағанын көрсетеді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы алынған мәліметтердің деңгейлік бағалауды келесідей мақсаттарда қолдануға мүмкіндік беруінде: білім алушылардың рефлексивтік дағдыларының даму деңгейін анықтау; білім беру бағдарламаларын және кәсіби сәйкестікті қалыптастыру әдістемелерін жетілдіру; жеке білім беру траекторияларын жоспарлау және оқу үдерісіне рефлексивті технологияларды енгізу.

Зерттеудің ғылыми құндылығы мынада: болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби сәйкестігін қалыптастырудағы дивергентті, вариативті және креативті-рефлексивті дағдылардың шешуші рөлі расталады; бұл дағдылардың даму деңгейлері бойынша таралу заңдылықтары анықталады; кәсіби өзін-өзі анықтау тетіктерін одан әрі зерттеу және жеке және кәсіби тәжірибені біріктіру үшін алғышарттар жасалады.

Болашақ зерттеулердің перспективалары келесі мүмкіндіктерге жол ашады: креативті-рефлексивті дағдылардың дамуына әсер ететін факторларды тереңдетіп зерттеу; кәсіби сәйкестікті қалыптастыруға арналған тиімді педагогикалық стратегиялар мен бағдарламаларды әзірлеу; деңгейлік бағалауды болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби қалыптасуын бақылау жүйесіне енгізу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

Антонова, Н.В. (1997). Личностная идентичность современного педагога и особенности его общения. Вопросы психологии, (6), 23–30.

Beijaard, D., Meijer, P.C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. Teaching and Teacher Education, 20(2), 107–128. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2003.07.001>

Березина, Т.С. (2008). Становление профессиональной идентичности педагога. Педагогическое образование и наука, (7), 24–26.

Чебышева, В.В. (1971). Психологические проблемы профориентации школьников. Вопросы психологии, (1), 14–19.

de Bono, E. (2000). Six thinking hats: Revised and updated. Penguin Books.

Ермакова, Г.Г. (1999). Педагогические условия развития профессиональной рефлексии педагога [Диссертация кандидата педагогических наук]. Оренбург.

Feiman-Nemser, S. (2001). From preparation to practice: Designing a continuum to strengthen and sustain teaching. Teachers College Record, 103(6), 1013–1055. <https://doi.org/10.1111/0161-4681.00141>

Flores, M.A., & Day, C. (2006). Contexts which shape and reshape new teachers' identities: A multi-perspective study. Teaching and Teacher Education, 22(2), 219–232. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2005.09.002>

Gee, J.P., & Hayes, E.R. (2011). Language and learning in the digital age. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203830918>

Kelchtermans, G. (2009). Who I am in how I teach is the message: Self-understanding, vulnerability and reflection. Teachers and Teaching: Theory and Practice, 15(2), 257–272. <https://doi.org/10.1080/13540600902875332>

Климов, Е.А. (2007). Психология профессионального самоопределения. Академия.

Korthagen, F.A.J. (2017). Inconvenient truths about teacher learning: Towards professional development 3.0. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 23(4), 387–405. <https://doi.org/10.1080/13540602.2016.1211523>

Ковалева, Н.Б. (1994). Развитие и организация рефлексивных методов в совместном решении творческих задач [Автореферат диссертации кандидата психологических наук]. Российская академия управления.

Панова, Л.В. (2005). Педагогические условия формирования рефлексивных умений будущих учителей начальных классов [Автореферат диссертации кандидата педагогических наук]. Удмуртский государственный университет.

Петровский, А. В. (Ред.). (1987). Психология развивающейся личности. Педагогика.

Родыгина, У.С. (2007). Психологические особенности профессиональной идентичности студентов. *Психологическая наука и образование*, 12(4), 39–51. https://psyjournals.ru/journals/pse/archive/2007_n4/Rodygina

Sachs, J. (2005). Teacher education and the development of professional identity: Learning to be a teacher. In P. M. Denicolo & M. Kompf (Eds.), *Connecting policy and practice: Challenges for teaching and learning in schools and universities* (pp. 5–21). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203012529-3>

Шнейдер, Л.Б. (2001). Профессиональная идентичность. Московский открытый социальный университет.

Veenman, S. (1984). Perceived problems of beginning teachers. *Review of Educational Research*, 54(2), 143–178. <https://doi.org/10.3102/00346543054002143>

Zeichner, K. (2010). Rethinking the connections between campus courses and field experiences in college- and university-based teacher education. *Journal of Teacher Education*, 61(1–2), 89–99. <https://doi.org/10.1177/0022487109347671>

References:

Antonova, N.V. (1997). Lichnostnaya identichnost sovremennogo pedagoga i osobennosti ego obshcheniya. *Voprosy psikhologii*, (6), 23–30.

Beijaard, D., Meijer, P.C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education*, 20(2), 107–128. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2003.07.001>

Berezina, T.S. (2008). Stanovlenie professionalnoi identichnosti pedagoga. *Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka*, (7), 24–26.

Chebysheva, V.V. (1971). Psikhologicheskie problemy porforientatsii shkolnikov. *Voprosy psikhologii*, (1), 14–19.

de Bono, E. (2000). *Six thinking hats: Revised and updated*. Penguin Books.

Ermakova, G.G. (1999). Pedagogicheskie usloviya razvitiya professionalnoi refleksii pedagoga [Kandidatskaya dissertatsiya po pedagogicheskim naukam]. Orenburg.

Feiman-Nemser, S. (2001). From preparation to practice: Designing a continuum to strengthen and sustain teaching. *Teachers College Record*, 103(6), 1013–1055. <https://doi.org/10.1111/0161-4681.00141>

Flores, M.A., & Day, C. (2006). Contexts which shape and reshape new teachers' identities: A multi-perspective study. *Teaching and Teacher Education*, 22(2), 219–232. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2005.09.002>

Gee, J.P., & Hayes, E.R. (2011). *Language and learning in the digital age*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203830918>

Kelchtermans, G. (2009). Who I am in how I teach is the message: Self-understanding, vulnerability and reflection. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 15(2), 257–272. <https://doi.org/10.1080/13540600902875332>

Klimov, E.A. (2007). Psikhologiya professionalnogo samoopredeleniya. Akademiya.

Korthagen, F.A.J. (2017). Inconvenient truths about teacher learning: Towards professional development 3.0. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 23(4), 387–405. <https://doi.org/10.1080/13540602.2016.1211523>

Kovaleva, N.B. (1994). Razvitie i organizatsiya refleksivnykh metodov v sovmestnom reshenii tvorcheskikh zadach [Avtoreferat kandidatskoi dissertatsii po psikhologicheskim naukam]. Rossiiskaya akademiya upravleniya.

Panova, L.V. (2005). Pedagogicheskie usloviya formirovaniya refleksivnykh umenii budushchikh uchitelei nachalnykh klassov [Avtoreferat kandidatskoi dissertatsii po pedagogicheskim naukam]. Udmurtskii gosudarstvennyi universitet.

Petrovskii, A.V. (Ed.). (1987). Psikhologiya razvivayushcheysya lichnosti. Pedagogika.

Rodygina, U.S. (2007). Psikhologicheskie osobennosti professionalnoi identichnosti studentov. *Psikhologicheskaya nauka i obrazovanie*, 12(4), 39–51. https://psyjournals.ru/journals/pse/archive/2007_n4/Rodygina

Sachs, J. (2005). Teacher education and the development of professional identity: Learning to be a teacher. In P. M. Denicolo & M. Kompf (Eds.), *Connecting policy and practice: Challenges for teaching and learning in schools and universities* (pp. 5–21). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203012529-3>

Shneider, L.B. (2001). Professionalnaya identichnost. Moskovskii otkrytyi sotsialnyi universitet.

Veenman, S. (1984). Perceived problems of beginning teachers. *Review of Educational Research*, 54(2), 143–178. <https://doi.org/10.3102/00346543054002143>

Zeichner, K. (2010). Rethinking the connections between campus courses and field experiences in college- and university-based teacher education. *Journal of Teacher Education*, 61(1–2), 89–99. <https://doi.org/10.1177/0022487109347671>